

Gaziantep kent merkezinde halkın sağlık kuruluşlarından yararlanım düzeyi*

Ali İhsan Bozkurt¹, Ferit Koçoğlu²

¹Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Gaziantep

²Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Elazığ

ÖZET

Bu çalışmayla Gaziantep kent merkezinde yaşayan toplumun sosyoekonomik düzeylerine göre yoksul, orta, zengin ailelerin sağlık kuruluşlarından yararlanma düzeyinin saptanması amaçlanmıştır. Bu çalışma kent merkezini sosyoekonomik açıdan temsil eden 300 hanede gerçekleştirilmiştir. Hanehalkına sağlık kuruluşlarından yararlanma durumları hakkında sorular içeren bir anket uygulanmıştır. Hanelerin yaklaşık %40'ı sağlık problemlerinde sağlık ocaklarından faydalanmaktadır. Araştırmanın yapıldığı toplum sağlık problemlerinde ikinci sırada hastaneleri tercih etmektedirler (%39). Ailelerin sosyoekonomik seviyeleri ve sosyal güvence durumları ile sağlık kuruluşlarının tercihi arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık kuruluşları, Sağlık ocağı, Sosyoekonomik düzey

SUMMARY

Level of using health facilities of people living in Gaziantep city centre

We aimed to determine level of using health services of people who are living in Gaziantep centre. This study is carried out on 300 households, which represent socio-economic condition of city centre. We applied a questionnaire to households which contains questions about the using health services. Nearly 40% of households have utilised from health centres for their health problems. People, we researched, has secondary preferred hospitals (39%) for their health problems. A relation determined between preference of health institutes with both their socio-economical levels and states of their social confidence.

Key Words: Health services, Health center, Socioeconomic level

GİRİŞ

Ülkemizde sağlık hizmetlerinin verilmesi ve geliştirilmesi resmi olarak Sağlık Bakanlığı'nın görevidir ve kendisine bağlı kuruluşlarca bu görev yerine getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak Sağlık Bakanlığı'nın yanısıra diğer bazı sektörler ve kuruluşlarca da sağlık hizmetleri verilmektedir.

Verilen tüm bu sağlık hizmetlerinden halkın yararlanmasında değişik etmenler etkili olmaktadır: Ailelerin ekonomik durumları, sosyal güvenceye sahip olup olmamaları, kişilerin eğitim düzeyleri, hizmeti veren kuruluşların kalitesi, bu

kuruluşların ulaşılabilirliği, toplumun verilen bu hizmetleri benimsemesi bu etmenlerden bazılarıdır.

Sağlık hizmetleri pahalı, sonuçları uzun vadede alınabilen hizmetler olduğundan yukarıda bahsedilen faktörler göz önüne alınarak iyi planlanmış bir şekilde toplumun kullanımına sunulmalıdır. Yine mevcut uygulamalar zaman zaman değerlendirmeye alınarak varolan aksamalar giderilmeli, zaman içinde oluşabilecek yeni gereksinimlere göre düzenlemeler yapılmalıdır.

Başta Sağlık Bakanlığı olmak üzere çeşitli kuruluşlarca sağlık hizmetlerinin sunumu, kalitesi ve toplum tarafından kullanımı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Çalışmamızda Gaziantep il merkezinde yaşayan toplumun sosyoekonomik yapısı, sosyal güvenceye sahip olma durumu ile var olan sağlık kuruluşlarından yararlanım düzeyi arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

*Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Araştırma Fonu tarafından desteklenmiştir.

✉ Dr. Ali İhsan Bozkurt, Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, 27310, Gaziantep

MATERYAL ve METOD

Bu araştırma 15 Haziran- 30 Temmuz tarihleri arasında Gaziantep kent merkezinde gerçekleştirilmiş kesitsel bir saha araştırmasıdır. Yaklaşık olarak 110.000 hane bulunan il merkezinden p:0.20, d:0,04 ve α :0,05 alındığında 300 hanelik bir örneklem alınması yeterli görülmüştür. Örnekleme girecek hanelerin tespiti Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Başkanlığı'nca yapılmıştır. Hanelerin belirlenmesinde DİE tarafından tabakalı ve küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya yoksul, orta ve zengin sosyoekonomik düzeye göre tabakalanmış 13 ayrı mahallede 300 hane alınmıştır. Bulunamayan hanelerin yerine yine DİE tarafından belirlenmiş yedek haneler araştırmaya alınmıştır. Yedek olarak alınan hane sayısı 24 (%8)dür.

Araştırma, Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi intern öğrencilerince kırsal hekimlik stajları sırasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamındaki hanelere hanehalkı ile ve sağlık hizmetlerinden faydalanma ile ilgili anket birebir görüşme yöntemiyle uygulanmıştır.

Elde edilen tüm verilerin analizleri bilgisayarda Epi İnfó 5.0 istatistik programı ile yapılmış ve chi- square önemlilik testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Çalışmamızda Gaziantep il merkezini sosyoekonomik açıdan temsil edecek şekilde 151'i yoksul (%50.3), 94'ü orta gelirli (%31.3), 55'i ise zengin (%18.3) toplam 300 hane ziyaret edilmiştir. Hanelere ait toplam nüfus 1477'dir.

Örnekleme ile ilgili diğer demografik bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Ankete katılanlara sağlıkla ilgili herhangi bir rahatsızlıklarında ilk tercih ettikleri sağlık kuruluşları sorulduğunda (tavır) ailelerin %43.3'ü sağlık ocaklarını, %40.7'si hastaneleri ilk tercih edilen başvuru yeri olarak belirtmişlerdir. Yine aynı kişilere en son olarak başvurdukları sağlık kuruluşu sorulduğunda (davranış) %40.3'ü en son olarak sağlık ocağına başvurduğunu, %39.0'u ise hastanelere başvurduklarını belirtmişlerdir (Tablo 2). Sağlıkla ilgili bir sorunda düşünülen ilk başvuru yerleri ile en son gidilen sağlık kuruluşları arasında anlamlı fark yoktur($p>0.05$).

Ailelerin sosyoekonomik düzeylerine göre en son olarak hangi sağlık kuruluşlarını tercih ettikleri incelendiğinde ise sosyoekonomik düzeyi zengin olan ailelerde özel hastane ve özel hekimlerden yararlanma anlamlı ölçüde yüksek (%45.5) bulunmuştur ($p<0.005$). Yoksul ailelerde ise sağlık ocağından yararlanma (%57.6) daha yüksek oranlardadır (Tablo 3) ($p<0.005$).

Araştırma kapsamındaki hanelerin yaklaşık %47'sinin herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadığı belirlenmiştir (Tablo 4). Hanehalkı reisinin sosyal güvencesi olup olmamasına göre sağlık kuruluşlarından faydalanma durumu incelendiğinde herhangi bir sosyal güvenceye sahip olan ailelerin daha yüksek oranlarda (%53.4) hastanelere başvurdukları, sosyal güven-

Tablo 1. Örneklem popülasyonunun bazı demografik özellikleri

Sosyoekonomik düzey	Hane		Hane halkı		Sosyal güvencesi olan*	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yoksul	151	50.3	848	57.4	50	35.8
Orta	94	31.3	418	28.3	55	62.6
Zengin	55	18.3	211	14.3	41	80.7
Toplam	300	100.0	1477	100.0	146	52.1

*(SSK,Bağ-Kur,Emekli San.vs.) Toplam 300 hanenin 20'sinden ailenin sosyal güvencesi ile ilgili bilgi edinilememiştir.

Tablo 2. Ailelerin ilk başvurmayı düşündükleri ve en son gittikleri sağlık kuruluşları

Sağlık Kuruluşu	Düşünülen ilk başvuru yeri		Son gittikleri sağlık kuruluşu	
	Sayı	%	Sayı	%
Sağlık ocağı	130	43.3	121	40.3
Devlet-SSK Hast.	108	36.0	100	33.3
Özel hekim	42	14.0	47	15.7
Üniv.hast.	14	4.7	17	5.7
Diğer	6	2.0	15	5.0
Toplam	300	100.0	300	100.0

$$\chi^2=5.05, p>0.05$$

Tablo 3. Sosyoekonomik düzeyine göre ailelerin en son başvurdukları sağlık kuruluşları

Sosyo- Ekonomik Düzey	Sağlık ocağı*		Özel hekim, özel hastane		Devlet, SSK ve Üniversite hastaneleri		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yoksul	87	57.6	14	9.3	50	33.1	151	
Orta	32	33.7	16	17.0	46	49.3	94	100.0
Zengin	6	10.9	25	45.5	24	43.6	55	100.0
Toplam	125	41.7	55	18.3	120	40.0	300	100.0

*4 AÇSAP merkezine başvuru sağlık ocaklarına, 3 KİT hastanesine başvuru ise hastaneler bölümüne eklenmiştir.

1.Aşama $\chi^2=55, p=0.0004$

2.Aşama (3. satır çıkarıldı) $\chi^2=13, P=0.001$

Tablo 4. Sosyal güvence durumuna göre ailelerin en son başvurdukları sağlık kuruluşları

Sosyal Güvence	Sağlık Ocağı		Özel hekim, özel hastane		Devlet, SSK ve Üniversite hastaneleri		Diğer*		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Yok	74	55.2	21	15.6	35	26.1	4	2.9	134	100.0
Var	35	24.0	30	20.5	78	53.4	3	2.1	146	100.0
Toplam	109	38.9	51	18.2	113	40.4	7	2.5	280**	100.0

*Bu grup istatistiksel değerlendirmeye alınmamıştır. **20 haneden sosyal güvenceleri ile ilgili sağlıklı bilgi alınamamıştır.

$\chi^2=31 p=0.005$

ceye sahip olmayan ailelerin ise sağlık ile ilgili sorunlarında daha çok sağlık ocaklarından yararlandıkları (%55.2) belirlenmiştir ($p<0.005$) (Tablo 4).

Sosyal güvence olarak Bağ-Kur'a bağlı olan ailelerin yaklaşık yarısının en son olarak özel sağlık kuruluşlarına başvurmuş olması dikkati çekmektedir ($p<0.005$). Buna karşın Emekli Sandığına bağlı ailelerin en yüksek oranda (%45.1) üniversite hastanelerinden yararlandığı görülmektedir. SSK'ya bağlı ailelerin %57.3'ü en son olarak SSK hastanesine başvurmuşlardır (Tablo 5).

TARTIŞMA

Araştırmamızda sağlıkla ilgili herhangi bir sorunlarında ailelerin %43.3'ünün ilk başvuru yeri olarak sağlık ocaklarını, %40.7'sinin ise kamuya ait hastaneleri tercih ettiklerini belirlenmiştir. İlk başvuru yeri olarak düşünülen sağlık kuruluşlarının sıralamasıyla, davranışlar arasında fark olup olmadığını belirlemek amacıyla kişilere en son olarak gidilen sağlık kuruluşu sorulduğunda %40.3 ile sağlık ocakları ve %39.0 ile hastaneler ilk iki sırayı almışlardır. Tercih edilmesi düşünülen ve en son yararlanılan

Tablo 5. Sosyal güvence kurumuna göre ailelerin en son başvurdukları sağlık kuruluşları

Sosyal Güvence Kurumu	Sağlık ocağı		Özel hekim, özel hastane		Devlet, SSK hastaneleri		Üniversite hastaneleri		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
SSK	20	26.7	8	10.7	43	57.3	1	1.3	3	4.0	75	100.0
Emekli Sandığı	6	19.4	3	9.7	8	25.8	14	45.1	0	0	31	100.0
Bağ-Kur	9	22.5	19	47.5	11	27.5	1	2.5	0	0	40	100.0
Toplam	35	24.0	30	20.5	62	42.4	16	11.0	0	2.1	146	100.0

İstatistiksel analiz yapılırken Devlet,SSK ve üniversite hastaneleri birleştirilmiştir. Diğer sütunundaki 3 başvuru AÇSAP merkezine yapıldığından analiz yapılırken sağlık ocağı sütununa eklenmiştir.

$\chi^2=27.1, p<0.001$

sağlık kuruluşlarının sıralaması birbirine benzer bulunmuştur.

Antalya il merkezinde yapılan benzer bir araştırmada ise halkın ilk başvuru yeri olarak hastaneler(%50.6) ilk sırayı alırken, %24.3 ile sağlık ocakları ikinci sıradadır (1). Kayseri’de yapılan diğer bir çalışmada ise ilk başvuru yeri olarak sağlık ocakları (%42.9) ve hastaneler (%30.7) ilk iki sırayı almıştır (2). Erdem (3) tarafından Sivas İl merkezinde halkın sağlık ocağı kullanımı %35.1 bulunmuştur. Hayran (4) ve arkadaşlarınca Trabzon kent merkezinde yapılan bir çalışmada halkın sağlık ocaklarından faydalanımı oldukça düşük bulunmuştur. Sağlık Bakanlığı’nca gerçekleştirilen ülke genelindeki bir çalışmada ise kentsel kesimde halkın %48.7’sinin sağlıkla ilgili problemlerinde ilk başvuru yeri olarak hastaneleri tercih ettiği saptanmıştır (5). Aynı araştırmaya göre kentsel bölgelerde ilk başvuru yeri olarak sağlık ocağını tercih edenlerin oranı ise %14.1’dir. Tüm bu veriler halkın büyük bir kesiminin ilk başvuru yeri olarak hastaneleri kabul ettiği görülmektedir. Yaklaşık olarak otuz yıldır uygulanmakta olan sağlık hizmetlerinin sosyalleştirilmesini amaçlayan 224 sayılı kanuna göre birinci basamak sağlık hizmetlerinin verildiği kuruluşlar olan sağlık ocaklarının ilk başvuru yeri olarak %43.3 oranında tercihi bu uygulamanın kent merkezinde yeterince etkin olmadığı bir göstergesidir. Sağlık ocaklarında sunulan hizmetin niteliği ve halkın bu kuruluşlardan yararlanamama nedenlerinin daha ayrıntılı olarak araştırılması ve önlemler alınması gerekmektedir. Özellikle kırsal bölgelere göre sağlık ocağı kullanımının daha da düşük olduğu gözlenen kent merkezlerinde toplumun gereksinimlerine cevap verebilen ve kullanıcı tarafından benimsenecek bir yapılmaya gidilmelidir. Birinci basamak sağlık hizmeti veren kuruluşlarda kaliteli ve yeterli düzeyde hizmet sunumu ve etkili bir sevk zincirinin kurulması ile hastanelerde oluşan yığılmalar da engellenebilecektir.

Ailenin sosyoekonomik düzeyinin sağlık kuruluşunun seçiminde etkili olduğu saptanmıştır. Sosyoekonomik düzeyi yüksek aileler daha çok özel hekimleri tercih ederken, düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerde sağlık ocağı tercihi daha yüksektir. Antalya’da yapılan çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir (1). Kayseri’de yapılan bir diğer çalışmada da düşük gelir düzeylerinde yüksek

gelir düzeyli ailelere göre sağlık ocağını kullanımı daha yüksek bulunmuştur (6). Özellikle yeni sağlık ocakları açarken, ondan en çok yararlanan toplumun yoksul kesimlerinin yaşadığı bölgelerin tercih edilmesi bu kuruluşların verimliliklerini arttıracaktır.

SSK güvencesinde olanların %42.7’si ilk başvuru yeri olarak SSK dışı kuruluşları tercih etmektedir. Bu oran bakanlıkça yapılan çalışmada %40 olarak bulunmuştur (5). SSK’lı ailelerin yaklaşık %30’unun sağlık ocaklarından yararlandığı saptanmıştır. Balkanlı ve arkadaşlarınca (6), Kayseri’de SSK’lıların sağlık açısından ilk başvuru yeri olarak %77.5’inin SSK hastanelerini, %19.8’inin sağlık ocaklarını tercih ettiği saptanmıştır.

Yine Bağ-Kur’a bağlı ailelerin %55’inin en son sağlık hizmetini özel hekim ve özel hastanelerden almış olması, Emekli Sandığına bağlı olan ailelerin %71’inin ilk olarak kamu hastanelerini tercih etmiş olmaları dikkati çekmektedir.

Elde edilen bu veriler sosyal güvence sağlayan kurumlardan sağlık alanında yararlanmanın değişik düzeylerde olduğunu göstermektedir. Bağlı olunan sosyal güvenlik kuruluşunun tipine göre bu faydalanımda bazı sağlık kuruluşlarının daha ön plana çıktığı görülmektedir. Ancak sosyal güvencesi olanların birinci basamak sağlık hizmeti veren kuruluşlardan daha düşük oranlarda yararlanıyor olması (yaklaşık %25) dikkati çekmektedir. Bu düşük kullanım oranı ve daha maliyetli olan hastane hizmetlerinin tercihi sağlık hizmeti sunan sosyal güvenlik sistemlerinin maliyetini oldukça arttırdığı tahmin edilmektedir.

Sonuç ve öneriler

1.Sağlık ocaklarının ilk başvuru yeri olarak %43.3 oranında tercihi kent merkezinde sağlık ocaklarından yeterince yararlanılmadığının göstergesidir. Sunulan hizmetin niteliği ve halkın kullanmama nedenlerinin araştırılması ve önlemler alınması gerekmektedir. Toplumun gereksinimlerine cevap verebilen ve kullanıcı tarafından benimsenecek bir yapılmaya gidilmelidir. Kaliteli ve yeterli düzeyde hizmet sunumu ve etkili bir sevk zincirinin kurulması ile hastanelerde oluşan yığılmalar da engellenebilecektir.

2.Yeni açılacak sağlık ocaklarının belirlenme-sinde daha fazla yararlanma oranlarına sahip düşük sosyoekonomik

bölgelerin tercih edilmesi verimliliği arttıracaktır.

3.Sosyal güvencesi olanların sağlık ocaklarından daha düşük oranlarda yararlanıyor olması dikkati çekmektedir. Bu düşük kullanım oranı ve daha maliyetli olan hastane hizmetlerinin tercihi

sosyal güvenlik sistemlerinin maliyetini oldukça arttırması kaçınılmazdır. Sosyal güvenlik kuruluşlarının birinci basamak sağlık kuruluşlarının kullanımının arttırılması yönünde önlemler alması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akdeniz Üniv.Tıp Fak. Halk Sağlığı ABD: Araştırma Özetleri,Cilt 1. Antalya merkez sağlık ocaklarında sağlık hizmetlerinin kullanımı. Antalya, 1994; s: 34
2. Öztürk Y. Kayseri Eğitim ve Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı bölgesi kuruluş çalışmalarının değerlendirilmesi. Kayseri, 1989; s: 51
3. Erdem M. Kızılırmak Sağlık Ocağı bölgesindeki halkın kullanım durumunun belirlenmesi. III. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Kongre Özet Kitabı. Ankara, 1992; s: 67
4. Hayran O, Seymenoğlu S, Eren AF. Tedavi edici hizmetler ve kent sağlık ocakları. İstanbul Halk Sağlığı Bülteni. 1990; 4: 23-24.
5. Sağlık Bakanlığı. Türkiye’de sağlık hizmetlerinden yararlanma araştırması. Sağlıkta strateji. 1994; 4: 8
6. Balkanlı M, Öztürk A, Öztürk Y. Kayseri İli SSK Hastanesi kadın doğum polikliniğine başvuran 15-49 yaş evli kadınların birinci basamak sağlık hizmetlerinden faydalanma durumu. IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi. Kongre Özet Kitabı. İzmir, 1994; s: 262